

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 16 – 2/2009.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_09/kirjallisuus_rantala_2_09.pdf]

KIRJA-ARVIO:

MINKÄ IHMEEN MIKÄ?

Hacking, Ian 2009: Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Suomentanut Inkeri Koskinen. Tampere: Vastapaino. 351 sivua.

Janne Juhana Rantala

Ian Hackingin teoksen alkukielinen nimi, *Social Construction of What?*, näyttää jatkavan Bergerin ja Luckmanin (1966) aloittamaa traditiota nimetä kirja X:n sosiaalisesti rakentumiseksi – tai vain X:n rakentumiseksi. Hacking luettelee heti alkajaisiksi jokaiselle kirjaimelle tällä kaavalla nimetyn teoksen, jota hän käyttää sosiaalisen konstruktionismin tarkastelunsa aineistona. Tällä tavoin nimettyjä kirjoja on muutamassa vuosikymmenessä syntynyt pieni kirjastollinen, Hacking todistaa loppumattomilla viittauksillaan. Kun Bergerin ja Luckmanin klassikkoteoksessa X oli todellisuus, niin Hackingilla X on mikä. Tällä on tietenkin seurauksensa. Hänen kirjansa kuuluminen tähän nimeämistraditioon onkin vain näennäistä, sillä Hackingin hauska tieteenfilosofinen teos on syvästi ironinen.

RAKENTUMISEN METAFORA

Hacking muistuttaa meitä siitä, että sosiaalinen rakentuminen on ennen muuta metafora. Hän tarjoaa yksinkertaista Fowlerin (1926, 348–349) sanakirjamääritelmästä oivaltamaansa menetelmää metaforan – joita suuri osa kulttuuritieteiden käsitteistä on – käyttökelpoisuuden testaamiseksi (s. 77–79). Tämä tapahtuu siten, että kysytään mitä tekemistä kullakin metaforalla on juurimetaforansa kanssa. Jos ei ole kerrassaan mitään, on käsitteen käyttö hylättävä – tai metafora on ainakin herätettävä eloon, jos

mahdollista. Tätä menetelmää voi kokeilla rakentumisen lisäksi vaikkapa sellaisiin suosittuihin käsitteisiin kuin teksti, performanssi tai dialogi.

Hackingin kysymyksenasetteluna on paitsi suomennoksen nimen ”mitä” niin myös alkuteoksen ”minkä”. Hän siis kysyy paitsi minkä sosiaalinen rakentuminen niin myös – ja aivan oikein – mitä se (sosiaalinen) rakentuminen on. Hacking kysyy myös näihin kysymyksiin liittyen, milloin puhuminen milloin minkäkin sosiaalisesta rakentumisesta on ylipäänsä tarpeellista? Äärimmäisen harvoin, hän vastaa samaan hengenvetoon, sillä ”konstruktiosta on tullut kuollut metafora” (s. 78). Sillä nimittäin on enää ani harvoin tekemistä juurimetamoransa eli rakentamisen kanssa peräkkäisine historiallisine vaiheineen, joiden tuloksena on rakennelma, systeemi, strukturi (s. 77–79).

Hackingin mukaan pitäisi kysyä, mitä milloinkin väitetään rakentuneeksi, kun puhutaan sen sosiaalisesta rakentumisesta – kvarkkien, lasten kaltoin kohtelun tai vaikkapa naispakolaisuuden. Toisinaan kysymys on objektien, kuten minuuden, toisinaan ideoiden tai ”kohotussanojen” rakentumisesta (s. 24–27). Ideoista on kysymys silloin, kun puhutaan vaikkapa naispakolaisuudesta, television lapsikatsojista tai kvarkeista. Kukaan ei esimerkiksi puhu vaikkapa kvarkkien sosiaalisesta rakentumisesta objekteina, vaikka sosiaalisen konstruktionismin paheksujat niin usein esittävätkin. Aivan vastakkaisesta syystä ei kukaan puhu myöskään lainsäädännön sosiaalisesta rakentumisesta: tällöin rakentuminen on liiankin itsestään selvää.

KIISTOJA VÄISTÄMÄTTÖMYYDESTÄ...

Sosiaalinen konstruktionismi lähtee Hackingin mukaan kontingenssin väitteestä. X ei ole väistämätön vaan se voisi olla toisin. Tällä on aikanaan ollut suurta emansipatorista arvoa, kun milloin mitäkin todellisudessa sosiaalisesti rakentunutta on pidetty luonnollisena. Vaikka Hacking ei sitä suoraan sanokaan, esitetään kriittinen konstruktionistinen väite usein suhteessa arkiymmärrykseen tai muihin erillistieteisiin (esim. Hannertz 1992). Konstruktionistiset tutkimukset eivät toisaalta aina ole erityisen väittäviä, vaan ne voivat olla myös kuvailevia. Naispakolaisuuden tai television lapsikatsojan kategorian rakentumista ei varmaankaan kukaan ole kiistämässä, mutta niiden ideoiden konstruoinnin kuvaaminen voi silti olla tarpeellista (s. 25–27, 46–49). Tällä Hacking tarkoittaa niiden monimutkaisten materiaalisten ja sosiaalisten olosuhteiden – matriisien – selvittämistä, jotka tuottavat vaikkapa naispakolaisuuden ideaa. Ideat eivät olekaan Hackingin mukaan vastakkaisia materiaalisille asioille kuten taloudelle, aseille tai objekteille, naispakolaisuuden tapauksessa erityisesti paperille.

Hackingin analyttisen filosofian perinteeseen lukeutuva työ tarjoaa lukuisia empiirisiä esimerkkejä konstruktionismiin liittyen. Yksi syy runsaaseen esimerkkivalikoimaan on niiden käsittelemisestä nauttiminen, sillä lopulliseen totuuteen sosiaalisesta konstruktionismista ei Hacking usko koskaan päästävän. Monet esimerkeistä ovat silti vakavia, kuten erittäin hyvin rahoitetun asetutannon vaikutus tieteelliseen tietoon tai lasten kaltoin kohtelu.

Runsaassa esimerkkivalikoimassa on puolensa, sillä esimerkkien käsitteleminen avaa monia varsin pitkän perinteen omaavia ongelmia, joiden genealogian Hacking johtaa

MINKÄ IHMEEN MIKÄ?

aina Platoniin saakka. Eräät mielenkiintoisimmista esimerkeistä ovat niin sanotut tiedesodat tai kulttuurisodat, joita erillistieteiden harjoittajat käyvät keskenään. Osa tiedesodista käydäänkin juuri konstruktionismista itsestään, esimerkiksi siitä ovatko alkeishiukkaset sosiaalisesti rakentuneita. Kiistojen taustalla on Hackingin mukaan muun muassa eri käsitykset väiteltävän asian luonteesta eli esimerkiksi kvarkeista objekteina tai kvarkeista ideana. Kiistoja pöyhittäessä on löydettävissä myös varsin erilaisia tiedekäsityksiä sekä kolme vanhaa filosofista kiistaa, jotka hän nimeää 1. kontingenssin, 2. realismin ja nominalismin ongelmiksi sekä 3. kiistaksi tieteellisen tiedon vakauden syistä.

... JA COOKIN JUMALUUDESTAKIN

Kirjan viimeinen luku referoi antropologi Marshall Sahlinsin ja Gananath Obeyesekeren katkeraa tunnettua kiistaa kapteeni Cookin kuoleman syystä. Tällä luvulla ei ole juurikaan tekemistä konstruktionismin kanssa, mutta sitäkin enemmän tieteellisen tiedon luonteen, tieteellisen vakauden ja erityisesti tiedesotien kanssa. Kiistassa kapteeni Cookin jumaluudesta on ennen kaikkea kysymys siitä, ovatko ihmiset kaikkialla jokseenkin samanlaisia vai eivät. Siitä osin lienee kysymys konstruktionismin kiistasakin. Siksi tämäkin luku sopii kirjaan.

Minussa kirja herätti kysymyksiä sosiaalisen rakentumisen suhteesta sosiaaliseen rakenteeseen, mitä kysymystä Hacking hieman paikoin jo tunnustelee. Sosiaalinen rakennehan on usein nähty kaiken sosiaalisen ja yhteisöllisen perustana ja ylläpitävänä voimana. Metaforan juurille palauttamisen menetelmää kokeilemalla rakennetta voisi tarkastella päinvastoin historiallisen sosiaalisen prosessin, rakentumisen, tuloksena. Tätähän eräät ajattelijat ovat jo pohjustaneetkin (esim. Sahlins 1985). Sosiaalisen konstruktionismin hengessä myös tämä rakentuneena analysoitu rakenne voisi toisissa olosuhteissa olla aivan toisenlainen tai jopa olla olematta lainkaan.

KIRJALLISUUS

BERGER, PETER & LUCKMANN, THOMAS 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. Helsinki: Gaudeamus. [1966]

FOWLER, HENRY 1926: *A Dictionary of Modern English Usage*. Oxford: Clarendon Press.

HANNERZ, ULF 1992: *Cultural complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.

SAHLINS, MARSHALL 1985: *Islands of History*. Chicago: University of Chicago Press.

Filosofian maisteri Janne Juhana Rantala tekee kulttuuriantropologista väitöstutkimusta sosiaalisesta rakenteesta Joensuun yliopistossa.